

■ SOCHAŘSTVÍ 14. STOLETÍ A KRÁSNÝ SLOH Chomutovsko i Kadaňsko zažívaly v průběhu celého 14. století velký rozkvět. Kadaň již tehdy byla svobodným královským městem a Chomutov těžil z rostoucí moci řádu německých rytířů, v jehož majetku se nacházel od roku 1252. Ačkoli příznivá ekonomická situace přála i umělecké tvorbě, z celého regionu se ze 14. století zachovala jen jediná socha – Madona z Březence.

Česká sochařská tvorba v době kolem poloviny 14. století, kdy vznikla Madona z Březence, čerpala ze starších vzorů francouzského katedrálního sochařství první poloviny 13. století, které se formovalo v oblasti Île-de-France (Remeš, Amiens, Paříž aj.). Umělecké impulsy se odsud v druhé polovině 13. století šířily do celé střední Evropy a od počátku 14. století dosahovaly také do Čech.

Na přelomu 14. a 15. století ovládala umění celé Evropy internacionální gotika. Jejím nejvýraznějším projevem byl krásný sloh s centrem v Praze, v němž se prolíná náboženská spiritualita se smyslovou krásou. Idealizace formy a tvarová vytríbenost hmoty představují charakteristické rysy soch krásného slohu. Elegantní, útlé a esovitě prohnuté figury světců a světic s líbeznými tvářemi jsou zahalené do bohatě zřasených rytmicky modelovaných draperií. V severozápadních Čechách silně zapůsobila především socha Plzeňské madony (1384–1400) z kostela sv. Bartoloměje v Plzni. Její obdobou je vystavená Madona z Údlíc, která představuje jedinou dochovanou sochu z vrcholné fáze krásného slohu v tomto regionu.

Krásný sloh vyrůstal z hluboké společenské krize, která ve dvacátých letech 15. století vyústila v náboženskou revoluci. Husitské války zbrzdily, nikoliv však zcela zastavily vývoj umělecké produkce v celých Čechách. Kadaň neutrpěla tak velké škody jako Chomutov, který byl v roce 1421 zcela vypleněn.

Umění husitského období je charakterizováno dozníváním krásného slohu. Často dochází k zjednodušení a zhrubnutí formy, tuhnutí a vysychání záhybů draperie a někdy i k rustikalizaci stylu. Od dvacátých do padesátých let 15. století byla pro umělce nejen na Chomutovsku a Kadaňsku nejvíce inspirativní tvorba Mistra Týnské kalvárie činného v Praze v první polovině 15. století. Pozdní ohlas jeho vlivu a rovněž popsany stylový proud reprezentují v naší expozici sochy Světice z Úhošťan, Madona se svitkem, Pieta z Března a Madona neznámého původu.

■ DIE BILDHAUERKUNST DES 14. JAHRHUNDERTS UND DER SCHÖNE STIL Das Land um Komotau (Chomutov) und Kaaden (Kadaň) erlebte im Verlauf des gesamten 14. Jahrhunderts eine Hochblüte. Kaaden war schon damals eine freie königliche Stadt und Komotau profitierte von der wachsenden Macht des deutschen Ritterordens, in dessen Besitz es sich seit 1252 befand. Obwohl florierende Wirtschaft auch dem Kunstschaffen zugute kam, ist in der gesamten Region nur eine einzige Statue aus dem 14. Jahrhundert erhalten geblieben – die Madonna aus Pirken (Březeneč).

Die böhmische Bildhauerei von der Mitte des 14. Jahrhunderts stützte sich zur Entstehungszeit der Madonna aus Pirken auf ältere Vorlagen des Skulpturenschmucks in den französischen Kathedralen aus der ersten Hälfte des 13. Jahrhunderts, der sich im Gebiet der Île-de-France (Reims, Amiens, Paris u.a.) geformt hatte. Die von dort ausgehenden Impulse haben sich in der zweiten Jahrhunderthälfte über ganz Mitteleuropa ausgebreitet und zu Beginn des 14. Jahrhunderts auch Böhmen erreicht.

Um die Wende vom 14. zum 15. Jahrhundert wurde die Kunst in ganz Europa von der internationalen Gotik beherrscht. Deren markanteste Leistung war der Schöne Stil mit dem Schwerpunkt in Prag, in dem sich religiöse Spiritualität und sinnliche Schönheit miteinander verquickten. Idealisierung der Form und höchste Läuterung der materiellen Gestalt bilden den Grundzug aller Statuen des Schönen Stils. Die eleganten, schlanken und S-förmig geschwungenen Figuren der jeweiligen Heiligen mit lieblichem Antlitz wurden in faltenreiche, rhythmisch modellierte Draperien gehüllt. In Nordwestböhmen hat vor allem die Statue der Pilsener Madonna (1384–1400) aus der St. Bartholomäuskirche in Pilsen eine starke Wirkung gezeitigt. Ihr Gegenstück ist die hier ausgestellte Madonna aus Eidlitz (Údlice), die einzige erhaltene Statue aus der hohen Zeit des Schönen Stils in dieser Region.

Der Schöne Stil ist aus einer tiefen gesellschaftlichen Krise hervorgegangen, die in den zwanziger Jahren des 15. Jahrhunderts auf eine religiöse Revolution hinauslief. Die Hussitenkriege haben die Entwicklung der Kunstproduktion in ganz Böhmen zwar erheblich bremsen, aber nicht gänzlich zum Erliegen bringen können. In Kaaden haben die Hussitenstürme weniger große Schäden hinterlassen als in Komotau, das 1421 vollständig ausgeplündert worden ist.

Die Kunst der Hussitenzeit ist vom Verklingen des Schönen Stils gekennzeichnet. Dessen Form erfuhr häufig Vereinfachungen und Vergröberungen, der Faltenwurf wurde steifer und schwungloser, außerdem erfuhr er hin und wieder eine gewisse Rustikalisierung. Von den zwanziger bis in die fünfziger Jahre des 15. Jahrhunderts gingen die meisten Inspirationen vom Schaffen des während der ersten Hälfte des 15. Jahrhunderts in Prag tätigen Meisters der Kalvariengruppe von der Teynkirche aus, und das nicht nur für die Künstler um Komotau und Kaaden. Der späte Nachhall von dessen Schaffen sowie die beschriebene Stilrichtung werden in unserer Exposition durch die Bildwerke Heilige aus Atschau (Úhošťany), Madonna mit Schriftrolle, Pieta aus Priesen (Březno) und Madonna unbekannter Herkunft repräsentiert.

■ SOCHAŘSTVÍ POHUSITSKÉ DOBY Z husitských válek se nejrychleji vzpamatovaly oblasti, které v bouřlivém náboženském sporu zůstaly katolické či umírněně utrakvistické. Mezi ně patřila Kadaň, vyhraněně katolická po celé 15. století, a až do roku 1455, kdy jej získal utrakvistický šlechtic Jan Calta z Kamenné Hory, i Chomutov. Na obnovu hospodářských poměrů zde také měly vliv staré obchodní cesty do Saska a rychlý růst řemeslnických cechů.

Husitskými válkami byly nepříznivě poznamenány podmínky pro vznik uměleckých děl. V severozápadních Čechách – zvláště pak na Chomutovsku a Kadaňsku – došlo však k obnově umělecké produkce velmi rychle a kolem poloviny 15. století se již objevují nepřímé doklady existence místních dílen. Sochařství pohusitského období zde navazovalo na starší domácí tradici krásného slohu a široký okruh vlivu v Praze působícího Mistra Týnské kalvárie. Zároveň do Čech od poloviny 15. století pronikaly vlivy z jižního Německa, kde byly již od čtyřicátých let 15. století zpracovávány první pozdně gotické impulsy z Nizozemí. Sochařství severozápadních Čech po roce 1450 nejvíce čerpalo z jihoněmecké tvorby reprezentované Hansem Multscherem, činným v Ulmu v letech 1429 až 1467. Tyto umělecké impulsy se do Čech dostávaly postupně přes Franky a Bavorsko. Důležitou roli pro umění po polovině 15. století hrály grafické předlohy, které byly hojně rozšířeným obchodním artiklem v celé Evropě.

Dochované příklady sochařství třetí čtvrtiny 15. století, vystavené v této expozici, v sobě originálním způsobem spojují tradiční styl s novými prvky. Návratem k líbezným obličejovým typům krásného slohu a k výrazovým prostředkům okruhu Mistra Týnské kalvárie navazují na předchozí sochařství regionu, zároveň počínající lámané záhyby draperií již prozrazují znalost jihoněmecké pozdně gotické tvorby. Bolestná Marie z Kadaně i Madona z Března jsou typickými ukázkami raného multscherovského vlivu, Madona z Března navíc čerpá z okruhu bavorského Mistra Madony ze Seonu (činný v Chiemsee v letech 1437–1467).

Pozdní recepci multscherovského sochařství ještě dokládá Madona z Horní Vsi. V době jejího vzniku se však sochaři, působící v severozápadních Čechách, začali výrazně umělecky orientovat na oblast středních Frank s centrem v Norimberku.

■ DIE BILDHAUERKUNST NACH DER HUSSITENZEIT Von den Hussitenkriegen haben sich zuerst jene Gebiete erholt, die in diesem stürmischen Religionsstreit katholisch oder gemäßigt utraquistisch geblieben waren. Darunter auch Kaaden (Kadaň), das über das ganze 15. Jahrhundert hinweg ausgeprägt katholisch geblieben war und bis 1455, als es in den Besitz des utraquistischen Edelmanns Jan Czalta von Steinberg geriet, auch Komotau (Chomutov). Auf die Erholung der wirtschaftlichen Verhältnisse hatten auch die alten Handelsstraßen nach Sachsen und das rasche Wachstum der Handwerkszünfte Einfluss.

Von den Hussitenkriegen waren auch die Bedingungen für die Entstehung von Kunstwerken betroffen. In Nordwestböhmen – insbesondere im Land um Komotau und Kaaden – kam es aber sehr bald zum Wiederaufleben der Kunstproduktion und um die Mitte des 15. Jahrhunderts tauchten auch indirekte Beweise für die Existenz örtlicher Werkstätten auf. Die Bildhauerei der nachhussitischen Zeit griff die ältere einheimische Tradition des Schönen Stils auf und knüpfte an den weiten Einflussbereich des in Prag tätigen Meisters der Kalvariengruppe von der Teynkirche an. Zugleich drangen nach Böhmen um die Mitte des 15. Jahrhunderts Einflüsse aus Süddeutschland vor, wo bereits rund ein Jahrzehnt zuvor erste spätgotische Impulse aus den Niederlanden verarbeitet wurden. Die Bildhauerei in Nordwestböhmen entnahm nach 1450 den überwiegenden Teil ihrer Inspirationen der süddeutschen Bildschnitzerkunst, wie sie von dem um 1429–1467 in Ulm tätigen Hans Multscher repräsentiert wurde. Diese Kunstimpulse sind über Franken und Bayern allmählich auch nach Böhmen vorgedrungen. Eine wichtige Rolle für die Kunst in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts spielten grafische Vorlagen, die überall in Europa einen weit verbreiteten Handelsartikel darstellten.

Die in dieser Exposition ausgestellten Beispiele für die Bildhauerkunst aus dem dritten Viertel des 15. Jahrhunderts vereinigen in sich auf originelle Weise den traditionellen Stil mit neuen Elementen. Durch Rückkehr zu den lieblichen Antlitzen vom Typ des Schönen Stils und zu den Ausdrucksmitteln aus dem Umkreis des Meisters der Kalvariengruppe von der Teynkirche knüpfen sie an die vorherige Bildhauerei der Region an, doch die auftauchenden geknickten Draperiefalten verraten gleichzeitig bereits ihre Kenntnis der aus Süddeutschland kommenden spätgotischen Kunst. Die Trauernde Maria aus Kaaden sowie die Madonna aus Priesen (Březno) sind typische Beispiele für den frühen Einfluss von Multschers Stil, wobei die Madonna aus Priesen zudem auch vom Umkreis des Meisters der Madonna aus Seon (1437–1467 in Chiemsee tätig) geprägt ist.

Die späte Aufnahme von Multschers Bildhauerkunst wird auch noch von der Madonna aus Oberdorf (Horní Ves) belegt. Zur Zeit ihrer Entstehung haben sich aber die in Nordwestböhmen tätigen Bildhauer mit zunehmender Intensität an der Kunst aus Mittelfranken mit ihrem Schwerpunkt in Nürnberg orientiert.

■ **SOCHAŘSTVÍ POZDNÍ GOTIKY** Pozdní gotika, která se zrodila v Nizozemí v první polovině 15. století, byla stylem velkých kontrastů. Popisný realismus se v ní snoubí s expresí a vyjádřením hlubokého citově náboženského prožitku. Podmínky pro uměleckou tvorbu v severozápadních Čechách byly v období pozdní gotiky velmi příznivé. Chomutov, Jirkov i Kadaň se za správy vlivných šlechtických rodů těšily vzrůstajícímu kulturnímu rozvoji. Přibližně od sedmdesátých let až do doby kolem roku 1500 umělci v tomto regionu čerpali z tvorby středních Frank, zejména z Norimberku. Velký ohlas měl rovněž skvostný oltář v blízkém saském Cvikově dokončený v roce 1479, který byl na objednávku městské rady dodán norimberskou dílnou Michaela Wohlgemutha.

První vlnu norimberského vlivu představují řezby Madona z oltáře Čtrnácti sv. pomocníků z Kadaň, Sv. diákon neznámého původu a Sv. Anna Samotřetí z Horní Vsi. Mladší proud norimberského sochařství, reflektující již expresivní tvorbu Veita Stosse (činný v Norimberku 1496–1533), pak reprezentují například Sv. Kateřina a Sv. Barbora, pravděpodobně z Hasištejna, Kristovo příbuzenstvo z Prunéřova či soubor soch z Vilémova.

Kolem roku 1500 byla na obou stranách Krušných hor objevena významná naleziště stříbrných rud. Prudce bohatnoucí města na české straně se tak dostala do čilého obchodního kontaktu se sousedním Saskem, což se záhy projevilo rovněž v umělecké tvorbě. Tvůrčí impulsy ze Saska, které se nyní stalo jedním z nejvýznamnějších evropských kulturních center, se přitom v první polovině 16. století neomezily jen na hraniční oblasti, ale šířily se postupně do celých Čech.

Samostatně se na Chomutovsku a Kadaňsku na počátku 16. století rozvíjela tvorba ovlivněná dílem Tilmana Riemenschneidera (činný ve Würzburgu cca 1490–1531). Místní sochaři se s ní seznamovali zřejmě prostřednictvím Saska a ojediněle pak přímo školením v horních Frankách. Z uměleckého odkazu tohoto umělce nepochybně čerpal autor výjimečné řezby Sv. Šebestiána z Kadaně. Zajímavé prolínání norimberských, dolnobavorských, ale i saských vlivů dokládají sochy Bolestná Panna Marie z Jirkova a Sv. Linhart z Březence, u nichž se přísné paralelní linie spodního roucha střídají s rozvolněnými křivkami pláště.

■ **DIE BILDHAUERKUNST DER SPÄTGOTIK** Die in der ersten Hälfte des 15. Jahrhunderts in den Niederlanden aufgekommene Spätgotik war ein Stil der großen Kontraste, in denen sich ein deskriptiver Realismus mit dem Ausdruck einer tiefen religiösen Empfindung verband. In Nordwestböhmen herrschten im Zeitraum der Spätgotik sehr günstige Bedingungen für künstlerisches Schaffen. Komotau (Chomutov), Görkau (Jirkov) und Kaaden (Kadaň) erfreuten sich unter der Verwaltung einflussreicher Adelsgeschlechter eines zunehmenden kulturellen Aufstiegs. Etwa ab den siebziger Jahren bis in die Zeit um 1500 ließen sich die Künstler dieser Region von Werken aus Mittelfranken, insbesondere aus Nürnberg anregen. Große Widerhall fand auch der 1479 vollendete prachtvolle Altar im unweiten sächsischen Zwickau, der im Auftrag des dortigen Stadtrats von der Nürnberger Werkstatt des Michael Wohlgemuth geliefert worden war.

Die erste Welle unter Nürnberger Einfluss stellt die Madonnenstatue vom Altar der Vierzehn Nothelfer aus Kaaden vor, ein Heiliger Diakon unbekannter Herkunft und die Hl. Anna Selbdritt aus Oberdorf (Horní Ves). Die bereits das expressive Schaffen von Veit Stoß (1496–1533 in Nürnberg tätig) reflektierende jüngere Strömung der Nürnberger Bildhauerei repräsentieren die mutmaßlich aus Burg Hassenstein (Hasištejn) stammenden Hll. Katharina und Barbara, Die Heilige Sippe aus Brunnersdorf (Prunéřov) oder die Statuengruppe aus Willomitz (Vilémov).

Um das Jahr 1500 wurden auf beiden Seiten des Erzgebirgskamms bedeutende Silbererzlagerstätten erschlossen. Die schnell zu Reichtum kommenden Städte auf der böhmischen Seite traten so in einen regen Handel mit dem benachbarten Sachsen, was sich auch auf das Kunstschaffen niedergeschlagen hat. Die schöpferischen Impulse aus Sachsen, das jetzt zu einem der bedeutendsten europäischen Kulturzentren aufstieg, beschränkten sich dabei in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts nicht nur auf das Grenzland, sondern weiteten sich nach und nach auf ganz Böhmen aus.

Im Land um Komotau und Kaaden hat sich im frühen 16. Jahrhundert selbständig eine vom Werk Tilman Riemenschneiders (1490–1531 in Würzburg tätig) geprägte Kunst entfaltet. Die örtlichen Bildhauer oder -schnitzer haben sie mutmaßlich auf dem Umweg über Sachsen kennen gelernt, in seltenen Fällen sogar direkt auf der Wanderschaft in Oberfranken. Vom künstlerischen Nachlass dieses Bildhauers ist im Grunde auch der Schöpfer der außergewöhnlichen Statue des Hl. Sebastian aus Kaaden ausgegangen. Interessante Überschneidungen von Nürnberger, niederbayerischen, aber auch sächsischen Einflüssen weisen die Statuen der Trauernden Maria aus Görkau und der Hl. Leonhard aus Pirken (Březeneč) auf, an denen die streng parallel geführten Linien des Untergewands mit den gelockerten Kurven des Mantels abwechseln.

■ DESKOVÁ MALBA POZDNÍ GOTIKY Na rozdíl od sochařských památek se na Chomutovsku a Kadaňsku dochovalo mnohem méně deskových maleb. Až na pár výjimek z doby kolem roku 1450 pocházejí z období pozdní gotiky, i jejich počet je však velmi skromný. Neznamená to ale, že zde malířská produkce za sochařstvím zaostávala, odkazy měšťanů v kadaňské městské knize z let 1465–1522 zmiňují desítky obrazů. Nejinak tomu bylo v Chomutově, kde však prameny podobného charakteru chybějí. Malíři stejně jako sochaři hojně využívali grafické předlohy, nejčastěji od Mistra E. S., Martina Schongauera a Albrechta Dürera, později i Lucase Cranacha st. K recepci nizozemského pozdně gotického realismu docházelo ve druhé polovině 15. století prostřednictvím oblasti Porýní a Frank, odkud se tento proud dostával do severozápadních Čech. V Kadani i Chomutově je doloženo rovněž působení umělců z Chebu.

Nejstarší deskovou malbou v této expozici jsou oltářní křídla zachycující výjevy ze života Panny Marie. Autor desek čerpal ještě ze starší domácí tradice, avšak kompozice je aktualizována grafickými listy Martina Schongauera.

V souvislosti s rozvojem hornictví v Krušných horách po roce 1500 se pozdně gotické malířství této oblasti stále silněji orientovalo na umění v sousedním Sasku. Ve Wittenbergu působil od roku 1505 známý malíř Lucas Cranach st., jehož rozsáhlou dílnou prošlo mnoho žáků. Ti pak úspěšně šířili jeho styl, který po dlouhá desetiletí určoval tón dobového vkusu. Jedním z nejvýznamnějších Cranachových žáků byl Mistr I. W., autor Želinského oltáře z roku 1526, objednaného pravděpodobně pro klášterní kostel v Kadani. Cranachovsky laděný je rovněž deskový obraz s Ukřižováním z Kadaně, jehož kompozice je ovlivněna jak Cranachovými malbami, tak grafickými listy. Příkladem svébytné tvorby vycházející z norimberského uměleckého centra je Oltář sv. Barbory z okruhu či dílny saského malíře Hanse Hesseho, jenž vznikl po roce 1524, kdy malíř pracoval pro objednavatele na české straně Krušnohoří.

■ DIE TAFELMALEREI DER SPÄTGOTIK Im Gegensatz zu den Bildwerken sind um Komotau (Chomutov) und Kaaden (Kadaň) wesentlich weniger Tafelmalereien erhalten geblieben. Bis auf einige wenige Ausnahmen aus der Zeit um 1450 entstammen sie der Spätgotik, doch nimmt sich ihre Anzahl recht bescheiden aus. Das bedeutet aber nicht, dass hier die Malerproduktion hinter der Bildhauerei zurückstand; Bürgernachlässe im Kaadner Stadtbuch aus den Jahren 1464–1522 erwähnen einige Dutzend Tafelbilder. Nicht anders war es in Chomutov, in dem allerdings eine ähnlich geartete zuverlässige Quelle fehlt. Die Maler haben genau wie die Bildhauer vielfach grafische Vorlagen benutzt, in den meisten Fällen vom Meister E.S., Martin Schongauer und Albrecht Dürer, später auch von Lucas Cranach d. Ä. Zur Übernahme des niederländischen spätgotischen Realismus ist es in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts auf dem Umweg über das Rheinland und Franken gekommen, aus dem diese Kunstrichtung nach Nordwestböhmen gelangt ist. In Kaaden und Komotau ist auch die Tätigkeit von Künstlern aus Eger (Cheb) belegt.

Die älteste Tafelmalerei in dieser Exposition sind Altarflügel mit Szenen aus dem Marienleben. Der Autor dieser Tafeln schöpfte noch aus der älteren heimischen Tradition, doch hat er die Komposition nach Drucken von Martin Schongauer aktualisiert.

In Zusammenhang mit der Entfaltung des Bergbaus im Erzgebirge nach 1500 hat sich die spätgotische Malerei in dieser Region immer stärker auf die Kunst im benachbarten Sachsen orientiert. In Wittenberg wirkte damals seit 1505 der bekannte Maler Lucas Cranach d. Ä., durch dessen große Werkstatt viele Schüler gegangen sind. Diese haben dann mit Erfolg seinen Stil verbreitet, der für lange Jahrzehnte den Zeitgeschmack prägen sollte. Einer der bedeutendsten Cranachschüler war der Meister I. W., Urheber des Altars aus Seelau (Želina) von 1526, der höchstwahrscheinlich für die Klosterkirche von Kaaden in Auftrag gegangen ist. Cranach-Stimmung verrät auch das Tafelbild mit der Kreuzigung aus Kaaden, dessen Komposition sowohl von Cranachs Gemälden als auch von seinen Drucken geprägt ist. Ein Beispiel für eine dem Nürnberger Kunstzentrum entstammende Schaffensweise ist der St. Barbara-Altar aus dem Umkreis des sächsischen Malers Hans Hesse aus der Zeit nach 1524, als dieser Maler für Auftraggeber auf der böhmischen Seite des Erzgebirges gearbeitet hat.

■ **RENESSANCE A REFORMACE** Renesance, jež se zrodila v Itálii na počátku 14. století, pronikala do českého prostředí od dvacátých let 16. století. Současně s akceptováním nových principů renesančního slohu docházelo také k transformaci evropské společnosti. V našem prostředí tyto změny souvisely především s náboženskou reformací a s humanismem. K rychlému a intenzivnímu přijímání učení saského reformátora a kritika katolické církve Martina Luthera (1483–1549) v severozápadních Čechách přispěla nejen blízkost k Sasku, ale i vzájemné hospodářské a kulturní vazby.

Malířství bylo stále silně poznamenáno vlivem Lucase Cranacha st., který se stal blízkým Lutherovým přítelem a svou mimořádně plodnou malířskou i grafickou produkcí ve službách reformace napomáhal šíření luterské teologie do celé Evropy. Specifický charakter měla v Sasku zejména raně renesanční architektura, často se organicky prolínající s pozdně gotickou tradicí. Typické pro ni bylo využívání severoitalských, zejména lombardských renesančních prvků, jako jsou například kandelábrové a baňaté sloupky, antické perlovce a zubovce, stáčené pentlové voluty, pestré rostlinné motivy, okřídlené hlavičky andělů a další ornamentální formy.

Takto orientovaná renesanční tvorba se velmi brzy objevila také na Chomutovsku a Kadaňsku. V Chomutově se o přijetí nového stylu zasloužil především Šebestián z Veitmile, v letech 1529–1549 vlastník města. Šebestián měl díky intenzivním kontaktům s pražským královským dvorem na jedné a saskou luterskou nobilitou na druhé straně zajištěn přístup k raně renesančním mistrům, kteří patřili ke špičkám své doby. Když roku 1525 chomutovský zámek vyhořel, rozhodl se jej opravit ve zcela renesančním duchu. Z této fáze se zachovaly části výjimečného edikulového portálu se sochami rytířů z let 1529–1533, vystavenými v expozici, či na svou dobu mimořádně progresivní architektonické prvky z pálené hlíny. Jejich ukázky lze vidět v expozici Lapidária na sousedním venkovním dvorku.

Nové renesanční impulsy neznamenal náhlé přerušení pozdně gotické tradice, která v regionu přetrvávala hluboko do 16. století. Oba styly se často prolínaly a představovaly pro tehdejší umělce rovnocenné výrazové prostředky. Příkladem uplatňování pozdně gotických kompozičních schémat v řezbářství druhé čtvrtiny 16. století jsou sochy Madony a Bolestné Panny Marie neznámého původu či Krucifix z Březence.

■ **RENAISSANCE UND REFORMATION** Die zu Beginn des 14. Jahrhunderts in Italien aufkeimende Renaissance hat seit den zwanziger Jahren des 16. Jahrhunderts auch in Böhmen Einzug gehalten. Mit der Übernahme der Prinzipien des neuen Kunststils kam es auch nach und nach zu einer Umformung der europäischen Gesellschaft. Diese hingen in unserem Umfeld hauptsächlich mit Reformation und Humanismus zusammen. Zur schnellen und intensiven Annahme der Lehre des sächsischen Reformators Martin Luther (1483–1546) und seiner Kritik an der katholischen Kirche in Nordwestböhmen haben nicht nur die unmittelbare Nähe zu Sachsen, sondern auch die gegenseitigen Wirtschafts- und Kulturbeziehungen beigetragen.

Die Malerei stand noch immer stark unter dem Einfluss Lucas Cranachs d. Ä., der zu einem engen Freund Luthers geworden ist und mit seiner außerordentlich fruchtbaren Maler- und Grafikerproduktion in den Diensten der Reformation zur Verbreitung der lutherischen Lehre über ganz Europa beigetragen hat. Ein spezifisches Gepräge hatte in Sachsen vor allem die frühe Renaissancearchitektur, die sich häufig in einer organischen Verquickung mit der spätgotischen Tradition zeigte. Typisch dafür war die Verwendung von norditalienischen, insbesondere lombardischen Renaissanceelementen wie Kandelabersäulen und Balustern, antikem Perl- und Zahnschnitt, gerollten Bandvoluten, vielgestaltigen Pflanzenwerkmotiven, geflügelten Engelköpfchen und weiterem ornamentalem Zierrat.

Die so orientierte Renaissancekunst wurde schon bald im Land um Komotau (Chomutov) und Kaaden (Kadaň) praktiziert. In Komotau hat sich in erster Linie Sebastian von Weitmühle um die Aufnahme des neuen Stils verdient gemacht, der die Stadt in den Jahren 1529–1549 in seinem Besitz hatte. Sebastian hatte dank seinen engen Kontakten zum Prager Königshof einerseits und zur sächsischen Nobilität lutherischer Konfession andererseits Zutritt zu Meistern der Frührenaissance, die zu den Spitzen ihrer Zeit zählten. Als das Schloss von Komotau 1525 abbrannte, entschloss er sich zur Instandsetzung im Sinne der Renaissance. Aus dieser Phase sind Teile des außergewöhnlichen Ädikulaportals mit Ritterstatuen aus den Jahren 1529–1533 erhalten geblieben, die in der Exposition zu sehen sind oder die für ihre Zeit außerordentlich progressiven Architekturelemente aus gebranntem Ton. Beispiele für diese sind in der Lapidariumschau im Außenhof nebenan zu sehen.

Die neuen, von der Renaissance geprägten Impulse bedeuteten keinen jähen Abbruch der spätgotischen Tradition, die noch weit ins 16. Jahrhundert fort dauern sollte. Nicht selten durchdrangen beide Stile einander und gaben den damaligen Künstlern gleichwertige Ausdrucksmittel an die Hand. Ein Beispiel für die Verwendung spätgotischer Kompositionsschemen in der Holzbildhauerei aus dem zweiten Viertel des 16. Jahrhunderts sind die Statuen der Madonna und Trauernden Maria unbekannter Herkunft oder das Kruzifix aus Pirken (Březeneč).